

Изденүүчү Халилова Турдугүл Ташполотовнанын «Жогорку класстарда кыргыз тилин кыргыз адабияты менен интеграциялап окутуунун дидактикалык негиздери» аттуу темадагы 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз тили) адистиги боюнча жазылган кандидаттык диссертациялык ишине И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин, Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин жана Кыргыз билим берүү академиясынын алдындагы педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) жана психология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн уюштурулган Д.13.18.580 диссертациялык кеңешинин эксперттик комиссиясынын төрайымы педагогика илимдеринин доктору, профессор С.Т. Батаканованын

БҮТҮМҮ

Изденүүчү Халилова Турдугүл Ташполотовнанын «Жогорку класстарда кыргыз тилин кыргыз адабияты менен интеграциялап окутуунун дидактикалык негиздери» деген темада 13.00.02 - окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз тили) боюнча жазылган кандидаттык диссертациялык ишин карап чыгып, диссертация тууралуу төмөнкүлөрдү ырастайт:

1. Диссертациялык кеңешке диссертациялары кароого кабыл алуу укугу берилген адистикке дал келиши

Изденүүчү Халилова Турдугүл Ташполотовнанын «Жогорку класстарда кыргыз тилин кыргыз адабияты менен интеграциялап окутуунун дидактикалык негиздери» деген темадагы кандидаттык диссертациялык иши Д.13.18.580 диссертациялык кеңешинин профилине туура келет.

Диссертацияда 13.00.02 - окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз тили) адистигинин паспортуна толугу менен жооп берген «Жогорку класстарда кыргыз тилин кыргыз адабияты менен интеграциялап окутуунун дидактикалык негиздери» методикасы соңку талаптарга ылайык иштелип чыккан.

Изилдөөнүн максаты. Жогорку класстардын кыргыз тилин кыргыз адабияты менен интеграциялап окутуунун дидактикалык негиздерин аныктоо, аларды эксперименттик иштер аркылуу текшерип, практикага сунуш кылуу.

Бул максатты ишке ашыруу үчүн төмөндөгүдөй милдеттер коюлган:
1. Интеграциялап окутуунун дидактикалык маселелерин аныктоо жана илимий жактан негиздөө;

2. Орто мектептерде кыргыз тилин кыргыз адабияты менен интеграциялап окутуунун методикасын иштеп чыгуу;

3. Изилдөөнүн жыйынтыктарын педагогикалык эксперименттик текшерүүлөрдөн өткөрүү, практикада колдонууга сунуштоо.

Диссертациялык иштин объектиси – жалпы билим берүүчү орто мектептердин жогорку класстарында кыргыз тилин кыргыз адабияты менен интеграциялап окутуу процесси.

Изилдөөнүн методдору– темага байланыштуу эмгектерди талдоо, жалпылаштыруу, нормативдик документтерди үйрөнүү, байкоо, сурамжылоо, тесттик суроолор, анкета алуу, талдоо, эксперименттик иштер, аңгемелешүү, анализ, синтез.

2. Изилдөөнүн актуалдуулугу: Жогорку класстардагы окуучулардын жүрүм-турумдары, дүйнө таанымдары өсүп-өнүгүп, кандай гана жаңылык болбосун алардын жан дүйнөсү аркылуу өтө турган мезгилге дуушар болушат. Ошондуктан көркөм чыгармалардын тексттерин окутууда кыргыз тилин кыргыз адабияты менен интеграциялоо окуучулардын кылык-жоруктарын, ойлоо - жөндөмдүүлүктөрүн чыгармадагы каармандардын образдарын талдоо аркылуу өзгөртүүгө болот. Кыргыз тилин кыргыз адабияты менен интеграциялап орто мектептерде окутуу кыргыз тилинин өсүп – өнүгүүсүнө, окуучулардын билим алууга болгон кызыгууларын жогорулатып, ошону менен кошо тарбия алышына жемиштүү шарттарды түзүп бере алат. Предметтерди интеграциялоо аркылуу окуучуларга дүйнөнү бир бүтүн предмет катары көрсөтүп, ошону менен катар эле кыргыз элинин тилин, каада – салтын, үрп – адатын, тарыхын, элдик оозеки жана жазма чыгармаларын окуп үйрөнүшөт.

Кыргыз тилин кыргыз адабияты менен интеграциялоодо окуучулардын билимин өркүндөтүп, сөз байлыгын өстүрүп, сөздөрдү туура колдонууга, кыргыз тилиндеги эрежелерди туура пайдаланууга, чыгармачылык менен ой-жүгүртүүгө калыптандырууга, каармандардын образдарынын негизинде турмушта туура жол тандоого, өз мүнөздөрүн ондоого, улууларды урматтоого, кичүүлөрдү ызаттоого, бири-бирин сыйлоого, айкөлдүккө, гумандуулукка элин сүйгөн эр-азаматтардан болууга, өз билимин өз алдынча изденип кошумча булактардын негизинде өркүндөтүүгө багыт алышат. Алган билимдерин окутуу процессинде бир системага салууга үйрөнүшөт.

Предметтерди интеграциялоо аркылуу окуучулар эң биринчи кыргыз тилинде, өз эне тилинде эркин сүйлөп, элдер менен эркин баарлашып, көркөм сөз берметтерин туура колдонууга багытталышып, кыргыз тилинде жазууда кетирген каталарын ондоого мүмкүнчүлүк алышат.

3. Изилдөөнүн илимий жаңылыгы:

1. Орто мектептердин жогорку класстарында кыргыз тилин кыргыз адабияты менен интеграциялап окутуунун дидактикалык негиздери жана талаптары жөнүндө берилгендиги;

2. Кыргыз тилин кыргыз адабияты менен интеграциялап окутуунун проблемасынын теориядагы жана практикадагы абалы аны өркүндөтүп өстүрүүнүн жолдору;

3. Көркөм чыгармалардан алынган көркөм тексттердин негизинде окуучулардын компетенттүүлүктөрүн өнүктүрүү;

4. Кыргыз тилин кыргыз адабияты менен жогорку класстарда интеграциялап окутууда предметтердин мазмундары менен максаттарынын шайкеш келиши;

5. Жогорку класстарда кыргыз тилин кыргыз адабияты менен интеграциялап окутуунун түрлөрү, ык жолдору жана каражаттары;

6. Орто мектептердин жогорку класстарында кыргыз тилин кыргыз адабияты менен интеграциялап окутууда колдонулуучу үлгүлөрү.

4. Иштин жыйынтык-корутундуларынын негиздүүлүгү жана ишенимдүүлүгүнүн деңгээли. Изилдөөнүн эксперименталдык базасы катары БатМУ, Ш.Ганы атындагы жана Ш.Токсонов атындагы орто мектептери алынды. БатМУдагы кыргыз тили жана адабияты факультетинин 3-4-курстарынын студенттери практикага чыккан убактарында жана Ш.Ганы атындагы, Ш. Токсонов атындагы орто мектептеринин 9-11-класстарынын окуучулары экспериментке катыша алышты. Эксперименттик иш-аракеттер өз алдына конкреттүү максат милдеттерди койгон.

Биринчи жыйынтык. Орто мектептерде кыргыз тилин кыргыз адабияты менен интеграциялап окутууда илимий адабияттарды мугалимдердин кабыл алуусу жана өз деңгээлине жараша колдонуулары аныкталды.

Экинчи жыйынтык. Кыргыз тили жана адабияты мугалимдеринин интеграциялап окутуудагы компетенттүүлүктөрү аныкталды. Предметтерди интеграциялоодо окуучуларга тийгизген оң жана терс таасирлери белгиленди. Интеграциялап окутуудан алынган тыянактар алынды.

Үчүнчү жыйынтык. Предметтерди интеграциялоо аркылуу мугалимдердин да, окуучулардын да компетенттүүлүктөрүн калыптандыруу боюнча дагы өркүндөтүү, изденүү керектиги такталды. Окуучулардын предметтерди интеграциялоодогу жеке жана жалпы түшүнүктөрү аныкталды.

Төртүнчү жыйынтык. Окуучулардын интеграциялап окутууга кызыкдар болушу жана кыргыз тилин кыргыз адабияты менен интеграциялоонун алгылыктуу жана натыйжалуу методдору аныкталды.

Интеграциялап окутууга арналган жаңы концепцияларды иштеп чыгууга мүмкүнчүлүк түзүлдү, техникаларды пайдалана билүүгө үйрөнүштү.

Бешинчи жыйынтык. Кыргыз тилин кыргыз адабияты менен интеграциялап өтүүдөгү дидактикалык негиздер аныкталды жана жаңыдан иштелип чыккан концепцияларга толуктоолор киргизилди. Кыргыз тилин кыргыз адабияты менен интеграциялап окутууга карата конкреттүү сунуштар иштелип чыкты.

5. Изденүүчү чыгарган илимий жыйынтыктардын (жоболордун) жана корутунду-тыянактардын жаңылык деңгээли.

1-жыйынтык. Жарым-жартылай жаңы, себеби кыргыз тилин кыргыз адабияты менен интеграциялоонун дидактикалык негиздери;

2-жыйынтык. Жаңы. Анткени кыргыз тилин кыргыз адабияты менен интеграциялап окутуу проблемасынын теориядагы жана практикадагы абалы жана аны өркүндөтүүнүн жолдору изденүүчү тарабынан биринчи жолу каралган;

3-жыйынтык. Жарым-жартылай жаңы. Орто мектептин окуучуларынын компетенттүүлүктөрүн көркөм тексттердин негизинде жана андагы каармандар аркылуу өнүктүрүү;

4-жыйынтык. Жаңы. Кыргыз тилин кыргыз адабияты менен интеграциялап окутуунун мазмуну жана максаты изденүүчү тарабынан биринчи жолу иштелип чыкты;

5-жыйынтык. Жарым-жартылай жаңы. Анткени, интеграциялап окутуунун формалары, каражаттары жана ык-жолдору башка сабактарда колдонулган, бирок кыргыз тилин кыргыз адабияты менен интеграциялап окутууда алгачкы ирет колдонулду;

6-жыйынтык. Жаңы, анткени, кыргыз тилин кыргыз адабияты менен интеграциялап окутууда колдонулуучу үлгүлөр изденүүчү тарабынан алгачкы жолу иштелип чыккан;

6. Иштин теориялык жана практикалык милдеттеринин чечилишинен алынган жыйынтыктардын багытын баалоо.

Изилдөөчү Халилова Турдугүл Ташполотовнанын диссертациялык иши жогорку класстарда кыргыз тилин кыргыз адабияты менен интеграциялап окутуунун теориядагы жана практикадагы маселелерине арналган. Кыргыз тилин кыргыз адабияты менен интеграциялоодо көркөм текстти колдонуунун ык-жолдору жана аларга карата иш планынын үлгүлөрү өз алдынча каралган. Алынган натыйжалар, сунуштар боюнча сабактар изденүүчүнүн өзү тарабынан өтүлүп жана сунуш кылган үлгүлөрү менен педагогикалык эксперименттик текшерүүлөрдөн өтүп, алынган жыйынтыктар боюнча иштин мазмунуна толуктоолор киргизилген. Иштин темасына, максаты менен милдеттерине

ылайык каралуучу маселелер логикалык ырааттуулукту кармануу менен аткарылып, бардык милдеттер аткарылган. Бардык иш-аракеттер максатты ишке ашырууга багытталган.

7.Алынган жыйынтыктардын практикалык баалуулугу.

Изилдөөдөн алынган натыйжалар, практикалык сунуштар, интеграциялоо аркылуу текстке талдоолорду, талкууларды жүргүзүү аркылуу иштелип чыккан окутуунун дидактикалык негиздери, методдору, формалары, түрлөрү окуучуларды жана мугалимдерди компетенттүүлүккө тарбиялап окутууга даяр үлгүлөрдү бере алат. Кыргыз тилин кыргыз адабияты менен интеграциялап окутуудагы мазмунун, окутуунун ык-жолдорун өркүндөтүүгө, окутуунун сапатын жакшыртууга кызмат кылат.

8.Диссертациялык иштин негизги жоболорунун, жыйынтыктарынын жана натыйжаларынын жарыялангандыгын тастыктоо. Иштин негизги мазмуну изденүүчүнүн төмөнкү эмгектеринде чагылдырылган:

1. Халилова Т.Т. Сабактарды интеграциялап окутуунун дидактикалык негиздери [Текст] / Т.Т. Халилова //Эл агартуу. –2013. –№5-6. –9-12-бб.
2. Халилова Т.Т. Интеграцияланган сабак [Текст] / Т.Т. Халилова //БГУ жарчысы. – 2017. – №1(39). – 105-108-бб.
3. Халилова Т.Т. Кыргыз тилин интеграциялап окутууга арналган эмгектер жөнүндө сөз [Текст] / Т.Т. Халилова //БГУ жарчысы. – 2017.– №1(39). – 111-115-бб.
4. Халилова Т.Т. Кыргыз тилин интеграциялоо жолу менен окутуу[Текст] / Т.Т. Халилова // БГУ жарчысы. – 2018.– №3(45). – 298-302-бб.
5. Халилова Т.Т. Кыргыз тилин кыргыз адабияты менен интеграциялап окутуунун айрым маселелери [Текст] / Т.Т. Халилова //Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. –2019.–№9. –162-167-бб.
6. Халилова Т.Т. Интеграциялап окутуунун ык-жолдор менен каражаттары [Текст] / Т.Т. Халилова //Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. –2019.–№9. –172-177-бб.
7. Халилова Т.Т. Дидактические требования при интеграции кыргызского языка и кыргызской литературы [Текст] / Т.Т. Халилова / /Наука, техника и образование.– Иваново: Проблемы науки, 2019. – №8(61). – С. 45-48
8. Халилова Т.Т. Дидактические основы интеграционного обучения кыргызскому языку и кыргызской литературе [Текст] / Т.Т. Халилова // Наука, техника и образование .– Иваново: Проблемы науки, 2019. – №8(61). – С. 49-52.

9. Халилова Т. Т. Интеграционное обучение кыргызскому языку в кыргызской литературе [Текст] / Т.Т. Халилова // Бюллетень науки и практики. – Нижневартовск: Наука и практика, 2019. – Т.5. №12. – С. 442-449.

10. Халилова Т. Т. Пути развития интеграционного обучения кыргызского языка с кыргызской литературой [Текст] / Т.Т. Халилова // Бюллетень науки и практики. – Нижневартовск: Наука и практика, 2019. – Т.5. №12. – С. 450-457.

9. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна дал келиши.

Авторефераттын мазмуну диссертациялык иштин мазмунуна дал келет. Автореферат кыргыз жана орус тилдеринде чыгарылган, резюмеси кыргыз, орус жана англис тилдеринде берилген.

10. Жетектөөчү мекемени, расмий оппоненттерди дайындоо жөнүндөгү сунуштун негиздүүлүгү. Диссертациялык кеңештин эксперттик комиссиясы жетектөөчү мекеме катары Жалал-Абад мамлекеттик университетинин Башталгыч билим берүүнүн теориясы жана методикасы, Педагогика жана психология кафедраларын сунуштайт. Аталган кафедрада сунушталган илимдин тармагы боюнча илимдин докторлору, кандидаттары: Сакиева С.С. - п.и.д., профессор 13.00.02 - окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз адабияты), Токтогулов С.- п.и.д. 13.00.01- жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы, Найманбаев А.М. - п.и.д. 13.00.01- жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы, Ураимов К.М. - п.и.к., Эшиев Ж.М.- п.и.к., Эшиев А.М.- п.и.к., Калдаров Ы.А. - п.и.к., доцент, Рыскулова Г.У - п.и.к., Тажибаева Ж.К. - п.и.к., Халдарова Ы.А.- п.и.к., доцент, Ажыкулов С.М.- п.и.к. ж.б. эмгектенишет.

Эксперттик комиссия расмий оппоненттер катары төмөнкү адистерди сунуш кылат:

Биринчи расмий оппонент катары кыргыз тилин жана адабиятын окутуунун теориясы менен практикасы боюнча адис, педагогика илимдеринин доктору, профессор С.Т. Батаканованы сунуш кылат (13.00.02).

Анын эмгектери:

1. Кыргыз тилиндеги мүчөлөр. Методикалык колдонмо. – Б.: КАЧИ.1994. – 52 б.
2. Орус аудиторияларында жак категориясын окутуу. [Текст]/ С.Т.Батаканова // Илимий макалалар жыйнагы. – Б.: БГУ, 1997. 191-204 бб.
3. Бөтөн тилдүү студенттерге кыргыз тилин үйрөтүүнүн проблемалары. [Текст]/ С.Т.Батаканова // «Айыл чарба илимдерин мамлекеттик тилде окутуунун актуалдуу маселелери» аттуу илимий-практикалык конференциянын материалдары. - Б.: ОсОО «Деми», 2004. 5-9 бб.
4. Кыргыз тилинин практикалык курсу. Окуу курал. – Б.: Учкун, 2004. – 342 б.
5. Орус

аудиторияларында кыргыз тилин окутуунун айрым маселелери. [Текст]/ С.Т.Батаканова // Мамлекеттик тилди окутуунун маселелери. - Б.: 2004. 152-156 бб. 6. Мамлекеттик тилди окутуунун проблемалары. [Текст]/ С.Т.Батаканова // “Кыргызстандын келечеги-мамлекеттик тилинде” аттуу илимий конференциянын материалдары. – Б.: КУУ, 2008. 200-205 бб. 7. Кыргыз тилинин практикалык курсу боюнча методикалык колдонмо. Методикалык колдонмо. – Б.: Кут бер, 2017. –120-б.

Экинчи расмий оппонент катары кыргыз адабиятын окутуунун теориясы менен практикасы боюнча адис, педагогика илимдеринин кандидаты, доцент Т. А. Асанакунуовту сунуш кылат (13.00.02).

Анын эмгектери:

1. Азыркы кыргыз тилиндеги сөз түркүмдөрүнүн өнүгүш тарыхы боюнча таблицалар (авторлош).-Б.: Шам, 2005.-150 б.;
2. Орус класстарында кыргыз тилин жөндөмөлөрүн үйрөтүү аркылуу окуучулардын кебин өстүрүү жолдору. Методикалык колдонмо. -Б.: 2006.-50 б.;
3. Кыргыз тилиндеги жөндөмөлөрдү үйрөтүүнүн илимий -методикалык негиздери: Методикалык колдонмо. -Б.: 2007.-55 б.;
4. Кыргыз тилин өзгө тил катары окутуу методикасынын айрым маселелери: Методикалык колдонмо. -Б.: 2010.-83 б.(авторлош);
5. Жөндөмөлөрдү окутуу. Методикалык колдонмо. -Б.: 2010.-60 б.;
6. Окуучулардын оозеки кебин өстүрүү. -Б.: 2013.-252 б.

Эксперттик комиссия берилген документтерди карап чыгып, И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин, Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин жана Кыргыз билим берүү академиясынын алдындагы Д 13.18.580 диссертациялык кеңешине 13.00.02 - окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз тили) адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн Халилова Турдугүл Ташполотовнанын «Жогорку класстарда кыргыз тилин кыргыз адабияты менен интеграциялап окутуунун дидактикалык негиздери» деген темадагы диссертациялык ишин коргоого сунуш кылат.

Эксперттик комиссиянын төрайымы
К.И.Скрябин атындагы Кыргыз улуттук агрардык университетинин Мамлекеттик тил жана тарбия иштери боюнча проректору,
педагогика илимдеринин доктору, профессор

